

УДК 398.332.2 : 784.4(477.41/42)

СЕРЕДНЬОПОЛІСЬКІ ПЕТРІВКИ МЕЖИРІЧЧЯ СЛУЧІ Й УБОРТІ ("ТИП Д"): МЕЛОАРЕАЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Маргарита СКАЖЕНИК

*Проблемна науково-дослідна лабораторія
по вивченню і пропаганді народної музичної творчості,
Національна музична академія України імені Петра Чайковського,
вул. Архітектора Городецького, 1-3/11, 01001 м. Київ, Україна
тел.: (097) 937-3495, e-mail: kiev.maestro@gmail.com*

Локальний купальсько-петрівський мелотип Середнього Полісся вперше системно описала Ірина Клименко 1997 р. Запропонована стаття завершує мелоареалогічний аналіз типового наспіву у його повному ареалі, встановлює його оригінальні морфологічні модифікації та зони їхнього поширення (методом документального картографування). Монографічне розроблення типу виводить на проблематику вивчення механізмів встановлення і формування сублокальних традицій та їхньої кореляції.

Ключові слова: Середнє Полісся, Петрівка, Купало, мелоареалогія, локальна традиція, ритмічний тип.

Вагомою часткою серед сучасних етномузичних студій є роботи з регіональною проблематикою, де досліджується жанрова сітка та мелотипологічна картина локальної традиції. Заповнення білих плям на етномузичній мапі робить можливим вивчення ареалогії певних музичних явищ з виходом за межі окремих локусів, оскільки музично-ритмічні типи, як правило, "покривають" доволі великі території. Серед київських етномузикологів однією з перших до проблем ареального дослідження обрядових мелотипів звернулася Ірина Клименко [4; 5].

Об'єктом запропонованого дослідження став один з мелотипів купальсько-петрівського циклу (далі – КП)¹, що побутує в Середньому Поліссі – у північних районах на порубіжжі Житомирської та Рівненської областей (див. Карту 1). Цей тип уперше описала І. Клименко [6]. Продовжуючи систематику купальських наспівів, розпочату Анатолієм Завальнюком (типи А, Б, В, Г) [3], дослідниця присвоїла типу літерний індекс Д. Було здійснено також його попередню ареалогічну характеристику з урахуванням деяких локальних ритмічних варіантів. Основні типологічні ознаки цього типу:

- дворядкова строфа із зачином;
- основна частина наспіву базується на монохронному шестидольнику з

¹ Наспіви цього типу обслуговують як купальський обряд, так і весь період петрівського посту [7; 21].

постійним розщепленням двох перших силабохрон і довільним – двох наступних (див. вихідну модель у Таблиці 1). Кодове силаборитмічне позначення формули – $\text{♩}4;6;6^2$;

- мелодична модель типу реалізується у квартовому ладозвукоряді з опозицією першого і четвертого шаблів (Приклад 1).

В експедиціях Середнім Поліссям (Смільчинський, Лугинський, Новоград-Волинський, Володарськ-Волинський, Коростенський райони Житомирської обл.), розпочатих з 1996 р., мені вдалося записати нові, раніше не відомі варіанти цієї форми. Деякі з версій були настільки оригінальними та несхожими на відомі зразки типу Д, що спочатку видалися самостійними мелотипами вузьколокального значення (мелодії північно-західних сіл Смільчинського району, Приклади 5-8). Подальші теренові обстеження та меломорфологічний аналіз виявили мелогенетичні зв'язки новоздобутих версій з означеним типом.

Мета цієї статті – оприлюднення нових записів та встановлення їхнього місця в ареалогічній картині типу Д в цілому³. В роботі використані методи ритмічного й мелодичного моделювання [1; 12; 16] та документального картографування (за ритмічними, композиційними й мелодичними показниками) [8]. Джерельною базою, крім особистих записів (понад 200 зразків з 65 сіл⁴), є нотації та аудіозаписи Ірини Клименко (записи з 34 сіл), Євгена Єфремова (15 сіл), Сусанни Карпенко (5 сіл), Ігоря Перевертнюка (3 села), Ганни та Сергія Охрімчуків (2 села), а також записи з віддалених територій Ганни Коропниченко, Олександра Терещенка та Ніни Керімової⁵. Нечисленні нотації досліджуваного типу або відомості про його відсутність містять роботи: [6; 10; 11; 13; 14; 15; 17; 18; 19]⁶. Детальніше про теренові дослідження див. у Таблицях 3, 4. Загальна кількість обстежених різними дослідниками сіл, де виявлена досліджувана форма – 109.

Завдяки новим матеріалам уявлення про ареал типу Д значно розширилися (Карта 1). Його серцевину становлять 4 суміжні райони з північної частини Житомирської (Олевський та Смільчинський райони) та Рівненської (Березнівський і Рокитнівський райони) областей. В цих районах мелотип Д побутує практично в кожному селі. Для більшості сіл це єдиний наспів КП-сезону⁷, що притягнув до себе

² Система силаборитмічного кодування розроблена І. Клименко: нотний символ вказує на тип ритму (в нашому випадку спондеїчний вторинної стадії дроблення), цифра – на кількість модельних силабохрон у ритмічному періоді [6; 4]. Знак крапки з комою (;), що вказує на розмежування віршів та відокремлених зачинів-заспівів, увів львівський етномузиколог Богдан Луканюк.

³ Загальна характеристика типу Д в басейні ріки Уборть у його локальному обрядово-етнографічному контексті міститься в моїй роботі [21].

⁴ Села, в яких встановлена відсутність цього типу, не враховано, назви деяких з них наведені в Таблиці 4 та Картах 1-3.

⁵ Усім дослідникам за надані матеріали висловлюю свою вдячність.

⁶ Якщо друковані нотації у мене викликали сумніви, напр. [11, Приклади на с. 77, 86, 87], я спіралася на власні записи з того самого села.

⁷ Полімелодичні традиції виявлено лише в деяких селах центральної Рокитнівщини, де тип $\text{♩}4;6;6$ співіснує з формою $\text{♩}54^2$ [6, с. 116-117, Карта 1 на с. 128-129], та в південних і східних селах Смільчинського р-ну – території, де накладаються ареали типів $\text{♩}4;6;6$ та $\text{♩}53^2$ [6; 21, карта 1]. Зазначу, що в селах з полімелодичним оформленням КП-сезону кількісно переважають зразки типу Д. Наприклад, в с. Осівка Смільчинського р-ну (на картах цифра 393), з 11-ти КП-текстів 10 належить формі $\text{♩}4;6;6$ (вони супроводжують усі етапи купальського обряду, а також звучать в позаобрядових умовах – в лісі), і лише 1 текст належить формі $\text{♩}53^2$.

велику кількість поетичних текстів⁸. У сусідніх районах тип Д поширений частково – у східній частині Сарненського району, в північній та південно-східній частині Новоград-Волинського району, в західних селах Лугинського та Коростенського районів. Тип зафіксований також в поодиноких селах Володарськ-Волинського (2 села), Червоноармійського (1 село), Корецького (1 село) та Костопільського (1 село) районів, де експедиції автора та інших дослідників встановили південно-східну межу його поширення.

Спочатку розглянемо модифікації ритмокомпозиційного (Таблиця 1) та мелічного (Таблиця 2) устроїв вихідної моделі Д, опісля – зони їхнього поширення (Карта 1). Окремо прокартографовані варіанти силаборитмічної будови (Карта 2) та різноманітні агогічні версії типу (Карта 3).

* * *

Композиційні характеристики. Наявність у композиції зачину – найоригінальніша ознака типу Д, яка вирізняє його з-поміж інших шестидольних формул (Приклади 1-4, 11-16). Зачин характерний для переважної більшості зразків – 100 сіл з 109 обстежених. Проте в окремих місцевостях зачин необов'язковий або з'являється лише з другої строфи⁹ (Приклади 9, 10). Такі мелодії записані в 10 селах південної частини Ємільчинського району (Карта 1, цифри на тлі сірої заливки). У 9-ти селах (7 сіл Ємільчинського району та 2 села Олевського району) відсутність зачину є нормою (Таблиця 1, різновид 5; Приклади 5 – 8). У 2-х селах побутують версії з зачином та без нього (Карта 1, цифри 1316, 417).

Зустрівся варіант розростання композиції строфи до трирядкової з зачином (Приклад 16). Заклучний мелорядок сприймається як своєрідний приспів (завдяки повтору в ньому мелодії й тексту другого рядка). Такі версії зафіксовані у двох селах Новоград-Волинського району (Карта 1, цифри 1029, 1124)¹⁰.

Ритмічні характеристики. Ритмічний ряд досліджуваного типу піддається різноманітним переритмізаціям вихідної ритмічної моделі. І. Клименко, зокрема, виділила случанський семичасовий різновид типу Д¹¹, описала зразки з агогічними змінами моделі за рахунок пролонгації окремих силабохрон в півкадансі [6, с.114-115].

Аналізуючи ритміку здобутих в останніх експедиціях наспівів, зупинюся на двох аспектах – реалізації ритмосилабічних розщеплень та агогічних прийомах.

⁸ Найпопулярнішими виявилися сюжети: про дівчину, що “п’утала коника” (поетичний текст № 7 після нотних прикладів); про відьму, яка на Купала йде позичати та дає чужим коровам зілля (поетичний текст № 2, 3, 9); про дівок і хлопців, що не виспалися в купальську ніч (поетичний текст № 10). Нерідко зустрічалися тексти з описом купальського обряду (поетичні тексти № 8, 12, 13).

⁹ У традиціях середньої Уборти аналогічним чином поводить перший рефрен колядок формули $\downarrow\uparrow\uparrow\downarrow\downarrow\downarrow\downarrow\downarrow$ [22, с. 80].

¹⁰ Трапилась ще однорядкова форма з зачином. Таке композиційне вирішення мають деякі строфи однієї з пісень с. Осівка Ємільчинського р-ну (поетичний текст №10).

¹¹ У семичасових зразках, поширених у басейні р. Случ, перша силабогрупа рядка складається не з двох, а з трьох модельних чверток, внаслідок чого 6-часова структура перетворюється на 7-часову (Таблиця 1, різновид 1; Приклад 14) [6, с.114-115, Таблиця 3.3]. Зрідка траплялися мелодичні версії з нестабільною будовою рядка, коли в одній мелострофі зустрічалися обидва ритмічні варіанти (Приклад 3; Карта 1, пункти 863, 59).

Для більшості зразків типу Д характерне довільне дроблення другої силабогрупи 6-дольних рядків – 4;4+(4–6);4+(4–6) (Приклади 12-16). Але існують зони, де розщеплюються тільки дві перші долі, а решта лишається неподільними – 4;4+4;4+4, завдяки чому виникає стабільний 8-складовий вірш (Приклади 4-8, 11а; Карта 2).

В області агогічних видозмін вихідної ритмомоделі відзначимо кілька видів пролонгації певних силабохрон. Ритмічні зупинки виникають наприкінці розділів форми – в півкадансі (Приклад 2) [6, с.114-115] та наприкінці першої силабогрупи рядка (Приклад 12) (Табл. 1, варіанти різновиду 3). Послання обох варіантів пролонгації зустрілося лише один раз (Карта 3, цифра 329). Виявлені також зразки із абрєвіацією (вкороченням звучання) окремих силабохрон. Ритмічні вкорочення зустрілися на різних відтинках форми.

а) У зачині, наприклад, заключні половинні ноти моделі перетворюються на чвертки і навіть вісімки, завдяки чому шестичасова модель зачину стискається до чотири – і навіть тричасової (Таблиця 1, різновид 4). Різні ритмічні варіанти зачину можуть виникати в різних строфах однієї пісні (Приклад 13). Для зразків з південної та південно-східної частин ареалу Д характерні вкорочення двох перших долей (Приклади 11а, б) і рубатне виконання зачинів (у гуртовій частині наспіву темп упорядковується, Приклади 15, 16).

б) В основній частині форми абрєвіація характерна для другої силабогрупи ритмічного періоду – четверта, п'ята й шоста долі першого рядка та четверта доля другого¹² виглядають вдвічі коротшими і в нотаціях відображені вісімками (Таблиця 1, різновиди 4, 5; Приклади 4, 5-9)¹³. Серед пісень цієї ритмічної групи режим вільно-силабічного варіювання трапляється лише в поодиноких зразках (перехід може відбуватися в межах однієї строфи – Приклад 10)¹⁴. У таких випадках додаткові склади відновлюють вихідну 6-дольну монохронну ритмічну форму (Приклад 10, порівн. 11а та 11б).

Іноді обидва види агогіки (прононгація та абрєвіація) поєднуються в межах одного мелорядка пісні (Таблиця 1, різновид 6; Приклад 11а).

Звуковисотні характеристики. В басейні р. Уборть зафіксовано 3 основні мелічні варіанти обговорюваного типу (Таблиця 2). Вони відрізняються за амбітусом та опозицією ладових опор. Мелодії групи А (Приклади 1-4) розспівуються в межах квартово-квінтового звукоряду переважно “мажорного” нахилу з квартовим співвідношенням ладових опор (с²-g¹).

Зразки групи Б (Приклади 5-10) мають малотерцевий діапазон, розширений за рахунок субсекунди та субкварти, з виразною секундовою опозицією 2-го та 1-го щаблів (Приклади 5-7). Якщо субсекунда розташована на відстані цілого тону, то опорного значення набуває терцевий комплекс a¹/f¹ (Приклад 8)¹⁵. До цієї

¹² На п'яту (передостанню) долю заключного рядка припадає типова для виконання народних наспівів кінцева фермата; шоста, як правило, не проспівується або коротко проказується.

¹³ Подібні ритмічні модифікації зустрічаємо в колядках типу ♩ 44; R44, Олевського району [22, с. 80].

¹⁴ Перехід з усталеної силабічної форми в режим вільно-силабічного варіювання зафіксований в деяких КП-піснях трьох сіл (Карта 2, цифри 408, 418, 393). У двох селах (цифри 408, 418) ця “збивка” відбулася в одному і тому самому поетичному тексті – дівчина пугає коня, який виявляється молодим хлопцем. Цей текст – один з найпоширеніших в ареалі типу Д, його “візитна картка”, але в традиції сіл із стабілізованим віршем він практично не фіксується.

¹⁵ Ладоінтонаційну вагу цієї опозиційної сфери І. Клименко вважає стилістичною ознакою східної частини ареалу Д [6, с.115].

ж групи віднесемо мелодії з с. Осівка Смільчинського району, в яких до секунди надбудовується терція (квартовий тон), внаслідок чого виникає опозиція $c^2/a^1 - g^1$ (Приклади 11а, б). Інтонаційно (за логікою мелодичного розгортання) ці наспіви ідентичні іншим зразкам меломоделі Б (порівн. Приклад 11а з Прикладом 7).

Мелодії групи В (Приклади 12-16) сполучають ознаки меломоделей А та Б: вони переважно “мінорні”, амбітус охоплює пентахорд від субсекунди до квартового тону. Маркуючи нижню та верхню межі звукоряду, шаблі f^1 та c^2 протистоять головній ладовій опорі (Приклади 12, 13). У Новоград-Волинських мелодіях типу Д ладоінтонаційне навантаження субсекунди настільки виразне, що вона ніби “змагається за першість” з головною ладовою опорою (Приклади 15, 16). Деякі зразки взагалі починаються з субсекунди як відправного пункту мелодії, а головна опора з’являється лише в кадансах і починає сприйматися як побічна опора на другому шаблі (Приклад 14).

* * *

Відстежимо поширеність різновидів типу Д з допомогою кожної розглянутої аналітичної позиції.

1. **Композиція** (Карта 1). Для більшої території ареалу Д характерні зразки із зачином. Зразки без зачину компактно локалізовані на лівому березі верхньої Уборті (північний захід Смільчинського району та суміжні села Олевського). Наспиви, в яких зачин з’являється з другої строфи, побутують у верхів’ї Уборті (південь Смільчинського району). Трирядкова форма з зачином зустрілася в східній частині Новоград-Волинського району.

2. **Ритміка**. Режими дроблення (Карта 2). Більшість зразків зазнає силаборитмічного розщеплення другої силабогрупи мелорядків (окрім двох останніх). Проте записано чимало мелодій без такого дроблення – з стабільним 8-складовим віршем 4+4. Вони зосереджені на сході ареалу – території верхньої Уборті (Смільчинський район) та верхів’я Перги (південно-східні села Олевського району та північно-західні села Лугинського району).

У карті агогічних модифікацій ритмомоделі (Карта 3) помітні такі тенденції: версії з різноманітними пролонгаціями модельних силабохрон побутують в центральній та північно-східній частині ареалу – на півночі вони сягають Олевська, на заході (не доходячи до Березного) і півдні їх поширення обмежене правим берегом Случі, на центральному сході – течією верхнього Жерева (Лугинський район), а на південному сході – верхнього Ужа¹⁶.

У центрі субареалу пролонгованих форм розташована зона, стилістичною ознакою якої є абревіація окремих силабохрон. Епіцентр цього явища міститься на верхній Уборті – більшість сіл Смільчинського району (за винятком їх південно-східної частини), а також прилеглі села Новоград-Волинського, Олевського та Лугинського районів¹⁷. Компактно локалізовані також версії, в яких сполучилися обидва агогічні прийоми, пролонгація та абревіація – вони є між Убортю та верхнім Жеревом у суміжних селах північно-східної частини Смільчинського району, південно-східної – Олевського та західної Лугинського районів.

¹⁶ Уперше про пролонгацію як стильову прикмету різних жанрів, що побутують на території від середньої течії Случі до верхів’я Уборті та Ужа, написала І. Клименко 56, с.6335.

¹⁷ Прийом абревіації позначився також на місцевих жнивних наспівах форми (передостання силабохрона другого рядка).

Складається враження, що агогічні та силаборитмічні варіації типу Д зосереджені в центрі та на сході ареалу, а навколо існує своєрідне “захисне коло” версій, наближених до вихідної моделі, які ніби обрамлюють зону трансформацій.

3. **Звуковисотність.** Наспівні меломоделі А (квартові) зосереджені у північній та західній частинах ареалу (Олевський, Рокитнівський, Сарненський та частково Березнівський і Лугинський райони). Ладова система Б (терцева з субсекундою) сполучається з ритмокомпозиційними різновидами 4 та 5 (Таблиця 1) і стає визначальною для центральної зони ареалу (Смільчинський район). Якщо порівняти мелодії групи Б з місцевими жнивними мелодіями типу $\text{♩}43^2$, та веснянками типу $\text{♩}55^2$, – стає очевидним, що на верхній Уборті панують вузькоамбітусні (терцеві та терцево-квартові) ладові структури. Меломодель В (квартова з субсекундою) побутує в південних та південно-східних теренах ареалу (Новоград-Волинський, Коростенський, Володарськ-Волинський, південний схід Смільчинського району та деякі села Березнівського та Лугинського районів). У південно-східному локусі ця мелосхема співіснує з петрівками типу $\text{♩}53^2$, ладовий устрій яких, можливо, і вплинув на меломодель В [6].

4. **Ареал.** Порівняно з іншими КП-типами, ареал типу Д невеликий, але щільний, з чітко окресленими кордонами¹⁸. Дотепер відомі лише два випадки побутування цього КП-типу за межами його компактної локалізації – на Київщині¹⁹ та Кіровоградщині²⁰. КП-репертуар цих віддалених територій вказує на те, що в минулому їхні жителі, ймовірно, були вихідцями з “локусу Д”²¹.

Південно-західна межа ареалу окреслена течією р. Случ (від півдня Новоград-Волинського р-ну до Сарн)²². На півночі та північному сході ареалу мелотип Д припиняє своє функціонування разом з деякими іншими типами, властивими південній смузі Середнього Полісся – дожинковими $\text{♩}43^2$, та $\text{♩}6^2$, [4], веснянками $\text{♩}55^2$, [20]. Південно-східний відтинок ізомелі Д проходить територіями, “зайнятими” петрівками іншого ритмотипу, а саме – подільсько-поліського $\text{♩}53^2$, (за А. Завальнюком – тип Г). Тобто, у південно-східній частині ареалу Д відбувається його часткове накладання на ареал Г. Ця зона ареалу Д відзначена потужними подільськими впливами, зафіксованими у центральних та східних землях Новоград-Волинського, Володарськ-Волинського та Коростенського районів і виявляють себе петрівками типу $\text{♩}53^2$, дожинковими $\text{♩}43^2$, і $\text{♩}7^2$, весняними хороводами “Шум” та “Кривий танок”, квінтовым весіллям²³.

При зовнішній монолітності ареалу Д, усередині його виявлено цілу гаму ритмокомпозиційних та мелодичних модифікацій, зумовлених оригінальною стилістикою локальних пісенних традицій. До локальної виконавської стилістики

¹⁸ Села, в яких ця формула відсутня, розташовані упритул до зони її поширення, разом утворюючи визначний кордон (сіра лінія в наведених картах).

¹⁹ Київська обл., Бородянський р-н, села Берестянка та Здвигівка; запис Ганни Коропниченко.

²⁰ Кіровоградська обл., Олександрівський р-н, с.Підлісне (запис Наталі та Олександра Терещенків) і с.Розумівка (запис Ніни Керімової).

²¹ Від ритмомоделі ці зразки відрізняються чотиридольною будовою 56, с.1155.

²² Інша частина ареалу – територія, де бере початок ціла низка річок: Льва, Ствига, Уборть, Перга, Жерев та Уж.

²³ Такі висновки зроблено на підставі власних експедицій та друкованих праць [9].

належать також і темпи виконання. Так, на півночі та в центрі ареалу переважають доволі швидкі темпи – 80-90 ударів за хвилину (Приклади 1, 3, 4, 12, 13). Натомість на сході ареалу досліджувані петрівки виконують у повільних темпах – 30-60 ударів за хвилину (Приклади 15, 16).

Особливо багатою на морфологічні зміни виявилася традиція верхньої Уборти (Єсмільчинський район та прилеглі до нього терени). Кожна з сублокальних модифікацій має власну зону побутування, які практично не збігаються. Виняток становлять лише меломодель Б та ритмічні різновиди 4 та 5, які співіснують на одній території.

Можна говорити про завершеність у розробці типології й ареалогії КП-мелотипу Д. Темою майбутніх досліджень мають стати мелогенетичні розвідки мелодій ритмоструктури « $\text{♩}4;6;6$ » в різних жанрах. Як і більшість інших ритмічних формул, досліджуваний тип може «обслуговувати» різні жанрові цикли, в нашому випадку – весняний та весільний (Карта 4). На відміну від веснянок, які інтонаційно не відрізняються від розглянутих купальських, весільні наспіви такої самої будови мають оригінальне звуковисотне вирішення [6, порівн. Приклади № 6 та № 11]. У межах КП-ареалу Д аналогічної будови весільні пісні зустрічаються спорадично. Проте є традиції, де форма « $\text{♩}4;6;6$ » відома лише як весільний мелотип – зокрема в Бобруйському районі Могильовської області [13, Приклад 206 на с. 261].

Цікаво також дослідити, як в межиріччі Случі та Уборти поводяться мелотипи інших жанрів. Виконане дослідження є кроком до вивчення процесів формування вузьколокальних традицій з притаманними їм оригінальними формами музичного мислення.

1. *Єфремов Є.* Дослідження народнопісенного виконавства через моделювання інваріанта пісні // Українське музикознавство. – Київ: Музична Україна, 1985. – Вип. 20. – С. 79-88.

2. *Енговатова М.* Звуковисотная организация русских народных песен в свете структурно-типологических исследований / Маргарита Енговатова, Борислава Ефименкова // Мир традиционной музыкальной культуры: Сб. трудов. Выпуск 174. – Москва: РАМ им. Гнесиных, 2008. – С. 6-44.

3. *Завальнюк А.* Основні типи українських літніх обрядових пісень та їх діалектні різновиди // П'ята конференція дослідників народної музики червоноруських (галицько-володимирських) та суміжних земель: Матеріали / Ред.-упоряд. Богдан Луканюк. – Львів, 1994. – С. 46-51.

4. *Клименко І.* Жнивні наспіви ритмомоделі 4+3: типологія і мелоареалогія // Народознавчі зошити. – Львів, 2000. – Зошит 4. – С. 630-649.

5. *Клименко ІІ.* Макро – и микроареалогия: на перекрестке методик (на примере жнивного типа слоговой модели 4+3) / Ирина Клименко // Традиционные музыкальные культуры на рубеже столетий: проблемы, методы, перспективы исследования: Материалы Международной научной конференции. – Москва: РАМ им. Гнесиных, 2008. – С. 225-232.

6. *Клименко І.* Купальсько-петрівські мелотипи Прип'ятського Полісся: Матеріали до Атласу музичних діалектів // Проблеми етномузикології: Збірн. наук. праць / упор. Олена Мурзина. – Вип. 1. – Київ: Вид-во НМАУ ім. П.І. Чайковського, 1998. – С. 107-136.

7. *Клименко І.* Купальські (петрівські) пісні // Українська музична енциклопедія / ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. – Т. 2. – Київ, 2008. – С. 639-646.

8. *Клименко І.* Мелогографія: історія, методика, сучасна проблематика // Україна: географічні проблеми сталого розвитку: Збірн. наук. праць. В 4 т. – Київ: ВГЛ Обрії, 2004. – Т. I. – С. 309-319.

9. *Клименко І.* Ранньотрадиційні пісенні цикли Волинсько-Поліського пограниччя: ареалогічний аспект // Народна музика Волині: Збірн. наук. праць за матеріалами наук.-практ. конф., 25-26 травня 1998 р. / Кременецький педагогічний коледж ім. Т. Г. Шевченка / Ред.-упор. Олег Смоляк. – Кременець, 1998. – С. 62–67.

10. *Ковальчук В.* Пісні села Кам'яне Рокитнівського району (за матеріалами експедиції 1998 року) // Етнокультурна спадщина Рівненського Полісся / Упор. В.Ковальчук. – Вип. 5 – Рівне: Перспектива, 2004. – С. 198–205.

11. Купальські та петрівчані пісні. (Запис Віктора Ковальчука, нотація Людмили Гапон) // Етнокультурна спадщина Рівненського Полісся / Упор. В.Ковальчук. – Вип. 1. – Рівне: Волинські обереги, 2001. – С. 76-103

12. *Луканюк Б.* Ритмічне варіювання // Сьома конференція дослідників народної музики червононоруських (галицько-володимирських) та суміжних земель / Ред. – упоряд. Богдан Луканюк. – Львів, 1996. – С. 3-18.

13. *Мажейка З.* Пісні Беларускага Падняпроўя / Зінаїда Мажейка, Варфаламеева Тамара / Нац. акад. навук Беларусі. Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору. – Мінск: Беларуская навука, 1999. – 392 с.

14. Народна музика північної Рокитнівщини (за матеріалами експедиції 2001 року) / Упор. Юрій Рибак та Людмила Гапон. – Львів: Сполом, 2002. – 108 с.

15. *Пархоменко Т.* Календарні звичаї та обряди Рівненщини: Матеріали польових досліджень / Тетяна Пархоменко. – Рівне: видавець Олег Зень, 2008. – 200 с.

16. Пашина Ольга. Картографирование и ареальные исследования в этномузыкологии // Картографирование и ареальные исследования в фольклористике: Сб. трудов. / Сост. О.А.Пашина. – Вып. 154. – Москва: РАМ им. Гнесиных, 1999. – С. 6-22.

17. Пісні села Вітковичі Березнівського району. Записи Віктора Ковальчука // Етнокультурна спадщина Рівненського Полісся / Упор. Віктор Ковальчук. – Вип. 4 – Рівне: Перспектива, 2003. – С. 234-241.

18. Пісні села Борове Рокитнівського району. Записи Раїси Цапун // Етнокультурна спадщина Рівненського Полісся / Упор. Віктор Ковальчук. – Вип. 4 – Рівне: Перспектива, 2003. – С. 222-228.

19. Пісні села Погоріловка / Записи, транскрипції і впорядкування Тетяни Гнатюк. – Рівне, 2003. – 130 с.

20. *Скаженик М.* Мелогография песен весенне-летнего периода в бассейне реки Уборть // Традиционные музыкальные культуры на рубеже столетий: проблемы, методы, перспективы исследования: Материалы Международной научной конференции. – Москва: РАМ им. Гнесиных, 2008. – С. 225-232.

21. *Скаженик М.* Мелогографічне вивчення Уборті: Купальсько-петрівські пісні та обряди / Маргарита Скаженик // Проблеми етномузикології : Збірн. наук. праць / упор. Олена Мурзіна. – Вип. 4. – Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2009. – С.154-175.

22. *Скаженик М.* Традиційні зимові мелотипи басейну р. Уборть (мелогографічний аспект) // Дослідження, досвід, спогади. Науково-методичне

видання. Випуск 5. – Київ: КССМШ ім. М. В. Лисенка, ТОВ “ЛК Мейкер”, 2004. – С. 77-97.

23. Українська РСР. Адміністративно-територіальний устрій: на 1 січня 1987 р. (Відп. ред.: Кирненко В. І., Стадник В. І.; Упоряд.: Гринюк П. М., Сидорін А. Я.). – Київ: Голов. ред. УРЕ, 1987. – 504 с.

♩=158 *Образ*

5. *Словеса: Житомирські*
 2-П'ри дів, при - дів, зові хо - ро - шів. Сквіт - во - б'є - ть, приї - ли бо - с'яв.
Дарюх

♩=93 *Образ*

6. *Слівеса: Рудна-Лавітська*
 А я єс - но гро - мі - дів - ли, дів ко - за - ки при - шв - див - ли.
Гуся

♩=96 *Образ*

7. *Слівеса: Сербійка*
 (1) ве - тро - воч - на ма - ло поє - ва. Хлоп - ців по - сі не рос - па - ли.
Гуся

♩=85 *Образ*

8. *Слівеса: Милува*
 А (та) в Пол - ку - бях на ри(гн) поє - су сто - їть ос - па в бар - ве(ге) - поч - [ру].
Гуся

♩=148 *Образ*

9. *Слівеса: Буковий-Валківський; Микола Діда*
 Я - А ми єс - но ко - шів - чив - ли, лив ко - за - ки при - ру - чив - ли.
Гуся

♩=148 *Образ*

10. *Слівеса: Сурбів*
 2-1 - що бу - дещ. 1 - що бу - дещ ко - ла пов - па. Не до - спа - ла бить - ко - па - я до - ча.
Гуся

♩=137 *Образ*

2. Чи - го ж во - па, що - го ж во - - па не до - спа - ли? Шов - ко - ан - с - шув - ри - ки су - ка - ли.
Гуся

Гуся

*Інформація скраф, використана при редакції ноту

11а. *Cobor* $J=66$ *Duce* *Смѣлище: Осѣла*
 Чи я то - бе, чи я то - бе не ко - за - да, не те - жи - та за - та - ня - да. **Б**

11б. *Cobor* $J=66$ *Duce* *Смѣлище: Осѣла*
 Ой на Ван - ш, Ой на Ван - ш тем - миль - ро - с по - ці. Шоб чорт ан - брав вожд, кан - ши - с ф - ці. **Б**

12. *Cobor* $J=66$ *Волонтер: Дворікчі*
 Па і - ва - ня, на і - ва - ня, на і - ва - ня не пус - ка - да.

13. *Cobor* $J=66$ *Волонтер: Нейшце*
 Пе - тре - во - ша, ма - ло по - ша. Не до - ста - ла мо - ло - да ді - воц - ка.

14. $J=120$ *два ритму експрессо* *Новгород-Волынський: Нейшце*
 Пе - тре - воц - ка, Пе - тре - воц - ка. За - ро - ша - ла ма - ло - да - да на ма - ло - да - да на ма - ло - да - да на.

15. $J=66$ *Cobor* *Новгород-Волынський: Ужиччи*
 Па мле - ро - да, па мле - ро - да, па мле - ро - да, па мле - ро - да. **Б**

16. $J=39$ *Cobor* *Волонтер: Труляві*
 Ой хто ж ту - мо, ой хто ж ту - мо че - че - ви - ші ві - жба. Ой хто ж ту - мо де - ви - вош - ку ви - жба. **Б**

Поетичні тексти купальсько-петрівських пісень типу Д.

№1 (нотв. прикл. 3)

Рівне: Рокитне: Блажове

Летела соя.

Летела соя через ооло,

Сталі люди дівтіса.

Сталі люди.

Сталі люди дівтіса,

Стала соя хвалітіса.

-Ох ви, люди.

-Ох ви, люди, не дівайте,

Я бачила дівчешесє.

Щука-риба.

Щука-риба бросна твала,

Рак-неборак пивак сукая.

Муха-горука.

Муха-горука обед варить,

Комар пищить воду
тащить.

№2.

Рівне: Рокитне: Блажове

А на Івана.

А на Івана купального

Просить ведьма вивалного.

Навовала.*

Навовала – зельє копала,

Своєм деткам на весельє.

* "Вновати" – познати

№3 (нотв. прикл. 4)

Житомир: Ємільчине:Середи

На Івана.

На Івана на Купайла

В'єдма бульби накопала.

Накопала.

Накопала, неварила,

Своіх деток петроіла.

Нехай троїть.

Нехай троїть, нехай знає,

Чужих коров не чепає.

Чужих коров.

Чужих коров не чепає,

Сару й масла не збирає.

На вігоні.

На вігоні огонь горить,

Нашой в'єдмі живот

болить.

Нехай болить.

Нехай болить, нехай знає,

Хай хулайла не чепає.

№4

Житомир: Ємільчине:Середи

Через село.

Через село Серецькое

Ішло войсько девоськое.

Ішло воно.

Ішло воно лесом-бором,

Говорило з мілним Богом.

Ішло воно.

Ішло воно долиною.

Говорило з родинюю.

№5 (нотв. прикл. 6)

Житомир: Ємільчине:Рудні Іванівська

Ой я осво громадила,

Для козакі принадила.

Єще буду громадити,

Щоб третього принадити.

Й а до мене сем ходило.

Да й нечого не шкодило.

Й а тепера єдин ходить –

Хвартушина не зіходить.

-Що то, мамо, за причина,

Що не сходить

хвартушина?

-А то, довно, та причина,

Щоб по ночах не ходила.

Щоб по ночах не ходила,

Гарних хлопцов не любила.

№6 (нотв. прикл. 8)

Житомир: Ємільчине:Шклуби

А в Подлубах на риночку

Стоїть сосна в барвіночку.

А на сосні свечки горить,

Крутом сосни девки стоять.

Свечки горить, ще й

падають

Девки стоять, ще й

співвають.

№7 (нотв. прикл. 10)

Житомир: Ємільчине:Серби

Петровочка мала ночка,

Не доспала батькєвая

дочка.

Чого ж вона.

Чого ж вона не доспала?

Шовкоўїє шнурочки

сукала.

Шовкоўїє.

Шовкоўїє шнурочки

сукала.

Вороного конника путала.

Не спутала.

Не спутала коня вороного.

Да спутала хлопца

молодого.

Я ж думала,
Я ж думала що конь
вороненький,
Аж то хлопець
молоденький,

№8 (ноти, прикл. 11а)
Житомир: Смільчине:
Осіпка
Чи я тобі.
Чи я тобі не казала
Як телята загаяла.

Приїди-приїди,
Приїди-приїди, мой
хороший,
Скниь чобсти, приїди
босий.

Щоб пудковки,
Щоб пудковки не бризчали,
Щоб собаки не гирчали

Щоб не знала,
Щоб не знала моя мати,
З ким я буду ночувати.

Батько вдома,
Батько вдома не почує,
Мати стара не почує.

Приїди-приїди,
Приїди-приїди доровати,
Сама буду ночувати.

№9 (ноти, прикл. 11б)
Житомир: Смільчине:
Осіпка
Ой на Йвана.
Ой на Йвана темпешьок
ночі.
Щоб чорт вибрав
всімьенив очі.

Щоб по ночех,
Щоб по ночех не ходили,
Чужих коров не доїли.

№10
Житомир: Смільчине:
Осіпка
Петровочка,
Петровочка мала ночка.

Хлопці ночі,
Хлопці ночі не доспали,
Да в кровіву повпадали.

Петровочка,
Петровочка мала ночка.

Девкі ночі,
Девкі ночі не доспали,
Да в барвінок повпадали

Бері тато,
Бері, тато, гострі вали,
Гони сина із кровіви.

А ти, мати,
А ти, мати, метьолочку,
Гони дочку з барвеночку.

№11 (ноти, прикл. 12)
Житомир: Смільчине:
Андрієвичі
На Івана.
На Івана на Купала
Мене мати не пускала,

Мене мати,
Мене мати не пускала,
Дай в комоу починала.

А в коморі,
А в коморі окенечке,
Видно мені купайлечко

А в коморі,
А в коморі вікна й двері,
Видно мені кавалери.

№12
Житомир: Смільчине:
Миколайка
Ой ти хвой,
Ой ти хвой хвойовая,
Росла в лесі – то й шумела.

Росла в лесі,
Росла в лесі – то й шумела,
Приїшла в село – то й
осела.

Деўкі тебе,
Деўкі тебе убірають,
Хлопці огнем запалають.

№13 (ноти, прикл. 15)
Житомир: Новоград:
Вилипський: Ужачин
А в городі.
А в городі береза стояла
На березі зозуля кувала.
Годі-годі,
Годі-годі зозуля кувати,
Бо вже ідуть березу ламати.

Ця береза,
Ця береза суха не зелена,
Чого дівка смутна й не
весела?

-Як же ж мені,
Як же ж мені воселенькій
бути,
Про хлопчину не можу
забути.

Музичні джерела		Друковані нотаті (див. список літератури)
Архівні фонозаписи та нотаті		
1	Записи і нотаті Маргарити Скаженки, 1997-2009 (з 2002 – за участю Олега Коробєва)	[6]
2	Записи і нотаті Маргарити Скаженки, 2005-2006*	[10]
3	Записи Маргарити Скаженки та Ірини Клименко, 1999; нотаті Маргарити Скаженки	[13]
4	Записи Євгена Єфремова (разом зі студентами Маргаритою Скаженки та Наталюк Сєрбіню); нотаті Євгена Єфремова, 1997*	[14]
5	Записи і нотаті Євгена Єфремова, 1995-1996*	[15]
6	Записи і нотаті Ірини Клименко, 1983-2000	[17]
7	Записи Сусани Карпенко, 1997; нотаті Маргарити Скаженки	[18]
8	Записи Ганни та Сергія Охрімчуків, 1995; нотаті Маргарити Скаженки	[19]
9	Записи Ігоря Перевертнюка, 2006-2008; нотаті Маргарити Скаженки	
10	Записи Оксани та Олега Бутів, 2002; нотаті Маргарити Скаженки	

* Ці теренові дослідження відбувалися у складі історико-культурологічної експедиції, організованої Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи Керівник проекту – Ростислав Омєлишко. Оригінали записів зберігаються в архівах „Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф” при МНС України.
Решта вищевказаних здійснена за власний кошт збірчачів. Отримані матеріали зберігаються у приватних архівах.

Таблиця № 4.		Поширеність КП-типу Д		Мала Глушечка		Навоград-Валківський р-н		833 Буца	
код	село	кількість дворів	кількість дворів	кількість дворів	кількість дворів	кількість дворів	кількість дворів	кількість дворів	кількість дворів
село	кількість дворів	кількість дворів	кількість дворів	кількість дворів	кількість дворів	кількість дворів	кількість дворів	кількість дворів	кількість дворів
833	Буца	6	6						
834	Розити	6	6						
838	Сивалівачі	4; 2; 11							
840	Оста	6							
842	Тришківці	6; 2							
844	Єлва	6							
897	Клець								
898	Дубки								
912	Кам'яні								
925	Слуцьке								
936	Навчани								
945	Селіще								
951	Виноси								
957	Чувань								
7	Себате								
13	Валківка								
53	Вітовачі								
55	Віва								
28	Опанаса								
57	Дриць								
43	Мудили								
47	Поліське								
48	Фурці								
52	Котли								
55	Ковіва								
58	Дрицьке								
59	Дівова								
513	Головин								
549	Мирні								
139	Машути								
484	Невтрин								
535	Харчуг								
536	Шевчи								
522	Малі Борині								
1029	Баришівка	9							
1041	Гуляк	1							
1052	Кіпачі	1							
1053	Вільчани	9							
1058	Дубини	3							
1064	Красівці	1							
1070	Золотий	1							
1074	Бучач	7							
1083	Мала Пили	9							
1087	Вітовачі	1							
1095	Ужачи	1							
1124	Умань	1							
165	Дриць	1							
198	Бришівка	8							
210	Вільчани	1							
249	Роски	8							
1548	Великий Луг	1							
1564	Буря	1							
1577	Фурці	1							
1579	Старий Зайва	1							
1584	Сурби	1							
857	Іскра	14; 2; 1; 8; 14							
860	Вітовачі	7; 2; 11							
863	Буря	5; 2							
864	Вільчани	6; 2; 1							
865	Зайва	5; 2							
866	Борня	4; 18							
867	Вітовачі	6; 11							
868	Вітовачі	6; 2; 14							
870	Глино	6; 2; 14							
873	Вітовачі	11; 2							
875	Кам'яні	6; 2; 1; 1; 14							
878	Бришівка	2							
879	Борня	6; 2							
881	Олександрівка	6; 15							
748	Борня	2							
749	Вільчани	2							
750	Розити	7; 2							
755	Жирні	2							
756	Вітовачі	2							
759	Калишівка	7; 2							
760	Вітовачі	7							
761	Красівці	2							
765	Липчани	2							
766	Малі Борня	2							
769	Дриць	5; 2							
776	Путинівка	2							
783	Тришківці	2							
786	Червова	7; 2							
534	Борня	1							
538	Фурці	7							
540	Умань	2							
546	Вітовачі	2							
580	Вільчани	1							
612	Суми	5							
617	Калишівка	1							
620	Салби	1							

* Код села подано за адміністративним довідником [23].

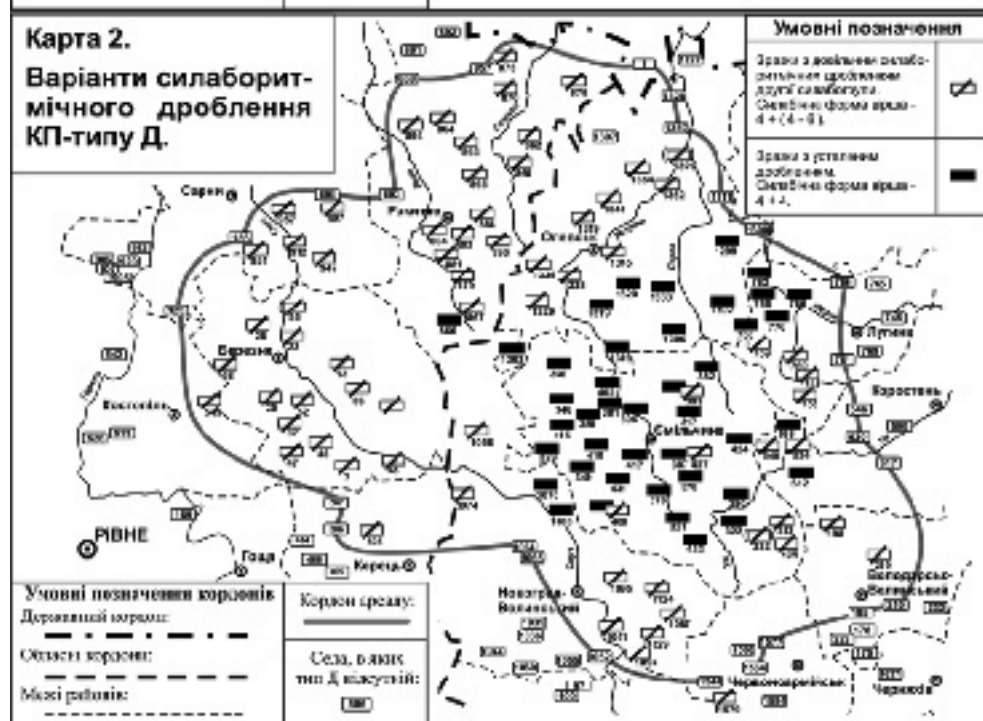
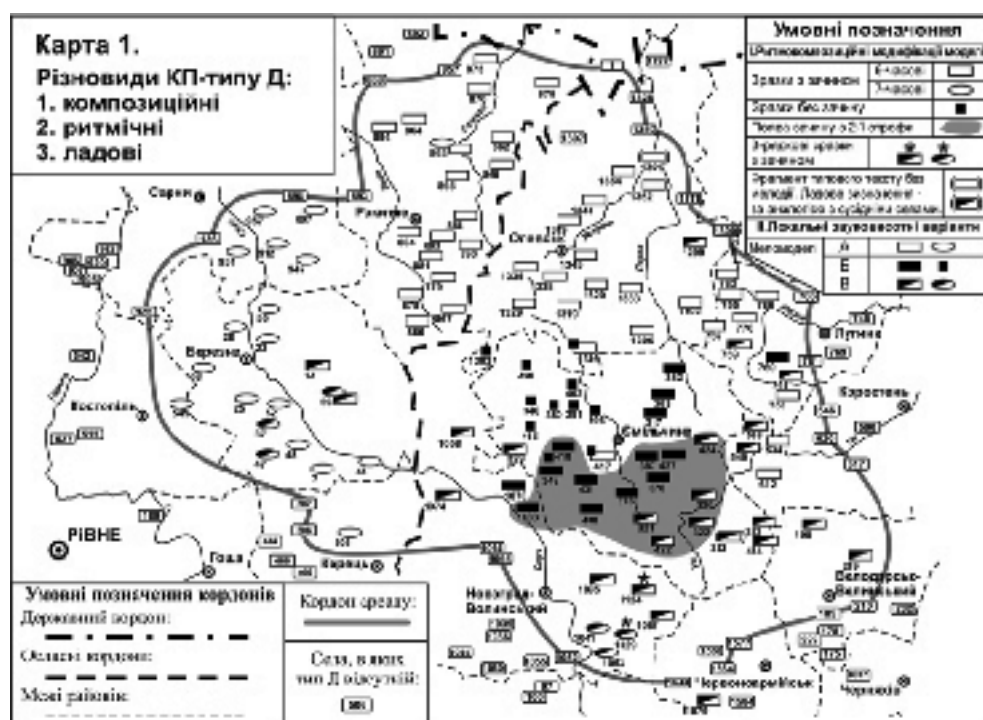
Таблиця 1. Ритмокомпозиційні модифікації КП-типу Д

різновид	музичний час	ритмічний малюнок*	силлабічна форма	стандарт. варіанти	№ прикладу
вихідна модель	6 J		4 ; 44 ; 44	8	
1	7 J		4 ; 4 (1-0) 4 (0-0) 4 ; 4 (0-0) 4 (0-0)	25	14, 3
2	6 J		4 ; 44 (0-0) ; 44 (0-0)	46	12-16
3	6 J		4 ; 44 (0-0) ; 44 (0-0)	21	2
4	6 J		(4) ; 44 ; 44	3	12
5	6 J		(4) ; 44 ; 44	8	4, 10
6	6 J		44 ; 44	11	5-8
	6 J		(4) ; 44 ; 44	9	11а, б

* Ритмічні особливості кожного різновиду взято в рамку.

Таблиця 2. Меломодель* КП-типу Д.

	Кількість слів	Критерії
<p>А </p> <p>Б </p> <p>В </p>	56	<p>1. Дяк зручності порівняння меломодель розташовані на та алфавітним порядком.</p> <p>2. Стільні для різних меломоделей являють опори (3-18 та 5-18 долі) — заділені рамками.</p>
	29	
	24	

**СРЕДНЕПОЛЕССКИЕ ПЕТРОВКИ МЕЖДУРЕЧЬЯ
СЛУЧИ И УБОРТИ (“ТИП Д”):
МЕЛОГЕОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ**

Маргарита СКАЖЕНИК

*Проблемная научно-исследовательская лаборатория
по изучению и пропаганде народного музыкального творчества,
Национальная музыкальная академия Украины имени Петра Чайковского
(ул. Архитектора Городецкого, 1-3/11, 01001 г.Киев)*

Локальный купальско-петровский мелотип Среднего Полесья впервые был системно описан Ириной Клименко в 1997 г. Эта статья завершает мелоареологический анализ типового напева в его полном ареале, определяет его оригинальные морфологические модификации и зоны их распространения (методом документального картографирования). Монографическая разработка типа выводит на проблематику изучения механизмов формирования сублокальных традиций и их корреляции.

Ключевые слова: Среднее Полесье, Петровка, Купало, мелоареология, локальная традиция, ритмический тип.

**CENTRAL POLESIAN PETROVKI OF INTERFLUVE AREA
BETWEEN SLUCH AND UBORT (“TYPE D”):
THE MELOGEOGRAFIC ASPECT**

Margarita SKAZHENYK

*The Problematic Scientific Research Laboratory of Music Ethnology
Kathedra of Music Ethnology Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music
(Str. Arhitector Gorodecky, 1-3/11, 01001 Kyiv)*

The local kupal'sko-petrovskiy melotype of Central Polesye for the first time was described systematically by Irene Klimenko in 1997 year. This article completes the meloarealogic analysis of typical tune in its complete area of application, determines its original morphological modifications and areas of its distribution (by the method of the documentary mapping). Monographic development of the type leads to the problematics of study of the mechanisms of sublocal traditions and their correlation forming.

Key words: Central Polesye, Petrivka, Kupalo, meloarealogy, local tradition, rhythmic type.

Стаття надійшла до редколегії 12.02.2009

Прийнята до друку 23.09.2009